توثیق روایت زراره و در تضعیف معلی بن محمد؛ «لَكِنَّ الِاخْتِلَافَ يَجِيءُ مِنْ قِبَلِ الرُّوَاةِ»

مرحوم مجلسی در مرآة العقول وقتی به حدیث قبلی رسیدند...؛ سند این است:

> الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: إِنَّ الْقُرْآنَ وَاحِدٌ نَزَلَ مِنْ عِنْدِ وَاحِدٍ وَ لَكِنَّ الِاخْتِلَافَ يَجِيءُ مِنْ قِبَلِ الرُّوَاةِ[1]

مرحوم مجلسی در مرآة فرمودند «ضعیف». این چاپ اسلامیه است که دارد «عن حسین بن محمد عن علی بن محمد». در متن مرآة العقول مطبوع هم که از کافی آمده، به همین صورت است. زیر همین «علی بن محمد» مرحوم مجلسی فرمودند «ضعیف». در چاپ جدید پانزده جلدی اصول کافی معلی است؛ آن را درست کردند. شاهد خیلی خوبی که دارد، این است: مرحوم فیض در وافی فرمودهاند خیلی از روایاتی که تکرار میشود و ابتدای سند آنها «الحسین بن محمد عن معلی بن محمد»، میگویند چون خیلی روایت داریم که به این صورت است، من به جای اینکه دو اسم بیاورم میگویم «الاثنان». همین روایت دوازدهم را فرمودهاند «الاثنان». پس این دلیل خیلی خوبی است که در نسخه مرحوم فیض معلی بوده است. بالاتر اینکه قریب ۶۳۲ مورد «معلی بن محمد» در کافی روایت دارد که خیلی از آنها به همین صورت است. لذا ظاهراً این چاپ اسلامیه کافی تصحیف شده است. اما نمیدانم از کجا این تصحیف صورت گرفته است.

خب آیا مرحوم مجلسی هم «علی» خواندهاند؟ نه، ایشان اجل بودند. نسخه مرآة مطبوع به این صورت آمده است. مرحوم مجلسی هم منظورشان همان بوده؛ عن حسین بن محمد عن معلی بن محمد، ولی فرمودهاند «ضعیف»، چرا ضعیف است؟ بهخاطر همین معلی. در نجاشی درباره معلی دارند: «مضطرب الحدیث او لمذهب[2]»، ولی خب واقعاً معلی بن محمد که بالای شش صد روایت در کافی از او بیاید، اینطور اکثار نقل از او بشود، ما بگوییم ضعیف است و تمام؟! در مرآة العقول آمده که این حدیث ضعیف است. الآن دیدی صاحب مفتاح الکرامه تعبیری فرمودند «مثله خبر الزراره». تعبیری به خبر کردهاند. ولی در نرمافزار تعبیری به صحیح کردند. به نظرم حق با همین است. گفتند «معلی بن محمد» مورد وثوق و اعتبار است، این قدر اکثار روایت از او شده. اینها شوخی نیست با یک کلمه رجالی، از کسی که این همه روایت از او در کتب مختلف آمده –تنها در کافی شش صد مورد-

دست کشید.

لذا ما در روایت زراره هم هیچ مشکلی نداریم که بگوییم شاید مرحوم مجلسی اول با اینکه گاهی می‌فرمایند «ضعیف علی المشهور» اما در اینجا این را هم نفرموده اند. شاید به همین دلیل بوده. ولی پدر بزرگوارشان محمد تقی در روضه فرموده‌اند «القوی کالصحیح». تعبیر خوبی آورده‌اند. لذا سند روایت خوب است.

شاگرد: این روایت صحیح حسابی است.

استاد: بله، حالا ما ضوابط کلاس و بحث‌ها را باید ببینیم. نظر همه باحثین را باید محترم شمرد. ما یک چیزی بگوییم که نسبت به نظر صاحب نظرها بی اعتنائی باشد، درست نیست. ما طوری می‌گوییم که هم احترام کسانی که تضعیف کرده‌اند محفوظ بماند و هم اینکه حرف را بزنیم که روی حساب ظاهر سند خوب است.

شاگرد۲: کلمه قوی اصطلاح در احادیث ضعیف است. یعنی قوی پایین‌تر از صحیح است.

استاد: بله، لذا می‌گویند کالصحیح. مرحوم شیخ بهائی در کتاب الوجیزه فی الدرایه، به نظرم تقسیم خماسی کرده بودند. به نظرم ایشان به جای صحیح، حسن، موثق و ضعیف، فرموده‌اند که پنج نوع است. یکی از آن‌ها هم شاید قوی بود.

شاگرد: خلاصه می‌خواهند بگویند چه چیزی قوی است؟

استاد: یعنی با وجود مثل معلی، دیگر نمی‌توانیم صحیح بگوییم که آن را تضعیف کرده‌اند، اما معتبر است. قوی از سنخ روایات معتبره است. ولو به اصطلاح صحیح نباشد. چیزی که من می‌خواهم عرض کنم تا این روایت دوباره تقویت شود، این است: مثل علامه فرموده‌اند روایات معلی بن محمد برای شاهد خوب است. اما «اذا تفرد به» نه. اتفاقا در این روایت دوازدهم، فعلاً بنابر آن هایی که در دسته‌ها رایج است، ازمتفردات این معلی است. یعنی هیچ جای دیگری نداریم و آن متفرد است. می‌خواهم عرض کنم که حتی از متفردات او هم نیست. آن چیست؟ کتابی که الآن در نرم‌افزارها نیست ولی کتابی است که مرحوم نوری در مستدرک از آن دفاع کرده‌اند؛ الفرائات سیاری. آن را از مصادر مستدرک قرار داده‌اند. مفصل هم آن را تأیید کرده‌اند؛ خود شخص را، کتابش را، مقدمه الفرائات سیاری هفده روایت دارد. روایات خوبی است. در مقدمه کتاب است.

عین همین روایت را یعنی جمیل عن زراره –شاید عن محمد بن مسلم هم باشد که افتاده است- را سیاری نقل می‌کند. سیاری که در سند کافی نیست. در کافی زیاد از سیاری نقل شده. شاید پنجاه، شصت مورد باشد. اما در اینجا در کتاب الفرائات سیاری، سیاری می‌گوید –خیلی جالب است- «عن البرقی و غیره». آن دو نفر از سه نفر نقل کرده‌اند. یعنی برقی و غیرش از سه نفر نقل کرده‌اند. آن سه نفر از جمیل عن زراره عن ابی جعفر علیه‌السلام نقل کرده‌اند. ببینید این سند کافی چقدر پر بار شد! یعنی سیاری می‌گوید که این روایت را تنها معلی نقل نکرده است. در السنه برقی و غیرش هم بوده. قبل از برقی سه-چهار راوی همین را می‌گفتند.

بنابراین ما از ناحیه سند این حدیث دوازدهم دلمان جمع می‌شود. یعنی دیگر القوی کالصحیح هم نگوییم که اقتصار در کافی کرده باشیم. شاهد خوبی از کتاب سیاری می‌آوریم.

من در صفحه اول تعدد قرائات این را عرض کرده‌ام. عنوان صفحه این است: روایت الناس یقولون نزل القرآن علی سبعة أحرف-کذبوا اعداء الله-حرف واحد نزل من عند واحد. در آن جا هفده روایت آورده‌ایم. البته چون برخی از آن‌ها از تصویری پیاده شده، شاید در برخی از جاها به ویرایش نیاز دارد. اولین حدیث شروع کتاب القرائات این است:

> أبوعبدالله أحمد بن محمد السياري قال: حدثنا البرقي وغيره، عن ابن أبي عمير وصفوان بن يحيى وأحمد بن محمد بن أبي نصر، عن جميل بن دراج، عن زرارة، عن أبي جعفر عليه السلام قال: القرآن واحد نزل من عند رب واحد على نبي واحد ولكن الاختلاف يجيء من قبل الرواة[3]

ببینید برقی و غیرش از این سه نفر نقل میکند و آنها از جمیل ابن دراج نقل میکنند. البته در کافی محمد بن مسلم دارد اما در آنجا محمد بن مسلم نیست.

شاگرد: کسی که به معلی اشکال میکند در کتاب سیاری بدتر میشود.

شاگرد۲: نجاشی، سیاری را بیشتر از معلی تخریب میکند.

استاد: نه، این جور وقتها که میشود من یاد آن سنی میافتم، جایی بود که شیعه و سنی بحث میکردند. یکی از شیعیان آمده بود، نه از پانزده کتاب اهلسنت، بلکه از پانزده طریق از اهلسنت. میبینید در صدها کتاب اهلسنت میآید. گفته بود شما اهلسنت پانزده طریق دارید به اینکه وقتی امیرالمؤمنین علیهالسلام انگشتر را در راه خدا دادند، آیه نازل شده که «و هم راکعون». آیه ولایت نازل شد. پانزده طریق شما اهلسنت دارید. او هم آمده بود و میخواست جواب بدهد. جوابش چه بود؟ از کتابهای خود اهلسنت شروع کرده بود و به هر کجای این پانزده طریق رسیده بود، دیوار کوتاه پیدا کرده بود و گفته بود در اینجا فلانی روایت میکند که فیه تشیع. به هر کجای از این پانزده طریق اشکالی میکند. طریق هایی که اصلاً به هم ربطی ندارند. یک منصف اگر ببیند میگوید اینها اصلاً به هم ربطی ندارند. شما در این پانزده طریق هر کدامتان به یک جایی از آن اشکال میکنید و میگویید کل آنها کنار میرود. جالب است آخر کارش هم گفته بود حالا دیدی که هیچکدام از اینها صحیح نبود؟! پس جوان های شیعه بیایید سنی شوید! اینها را شما نقل کردهاید، میگویید فیه التشیع، خب نقل ها که به ما بر نمی گردد، در کتابهای شما است. بعد هم میگویید حالا بیایید سنی شوید؟!

این چیزی که من عرض میکنم به این دلیل است: میگوییم سیاری ضعیف است چون نجاشی او را تضعیف کرده است. نسبت به روایت کافی هم معلی ضعیف شده است. درحالیکه این دو به هم ربطی ندارند. چه زمانی تبانی کردهاند و گفتهاند که من این را درست میکنم و شما هم این را درست کنید، دو ضعیف با هم بشوند. وقتی احتمال تبانی دو ضعیف، ضعیف است، وقتی هر دو نقل میکنند،از حیث موضوع محور، از حیث تشابک شواهد و منطق فازی -که قبلاً مبادی اینها را عرض کردم- از حیث خروجی تابع ارزش، دو ضعیف، قوی میشوند.

بله، اگر دو ضعیفی هستند که در معرض تبانی هستند، اضعف میشود. همانی که شما فرمودید. اما اگر دو ضعیفی هستند که با قرائن در صدد تبانی نیستند، باز ارزش آنها بالا میرود. اینها روشن است. اینها فطریاتی است که اگر مبانی آنها روشن شود؛ حتی اگر آنها را به نرمافزار بدهید جواب میدهد. هوش مصنوعی هم در اینجا جواب میدهد. میگوید این حدیث ضعیف شد، درجه ضعف آن بالا رفت یا پایین آمد.

شاگرد: قرینه شما بر اینکه اینها در صدد تبانی نیستند، چیست؟

استاد: دنبالش میرویم. عرض من این است که اگر معلی و سیاری شاگرد هم بودند و رابطه داشتند –من وجوهش را میگویم- اگر تبانی آنها قرینه پیدا کرد، درست است. اما اگر قرینهای پیدا نشد میبینیم دو وادی از هم جدا است. بهخصوص اینکه اگر در یک بلد نباشند. شاگرد و استاد

نباشند و ... . من الآن آنها را تحقیق کرده‌ام. تنها عرض کردم به صرف این نمی‌توانیم بگوییم چون تضعیف کرده‌اند بدتر شد. ذم ضعیف الی ضعیف لایلزم دائماً شدة الضعف. خروجی ذم ضعیف الی ضعیف تفاوت می‌کند. با خصوصیاتی که در این ملاحظه می‌کنید.

شاگرد: مرحوم نوری در خاتمه، دفاع خوبی از سیاری می‌کند.

استاد: بله، اگر در فدکیه زندگی نامه سیاری را ببینید متوجه می‌شوید. من عبارات مرحوم محدث را آورده‌ام.

در ادامه همین روایت را از سیف هم نقل می‌کنند. این اولین حدیث است. همین حدیث را در حدیث هفتم از سیف نقل می‌کنند. «سيف، عن" جميل بن دراج، عن زرارة، عن أبي جعفر عليه السلام». البته سیف در ادامه از امام صادق علیه‌السلام هم نقل می‌کند.

بنابراین ما در این مباحثه به اندازه‌ای که می‌فهمیم خبر زراره را به‌عنوان روایت خوب و صحیح می‌دانیم. در صحیح عند القدماء بودن آنکه شک نداریم. به‌خصوص اشتهار آن. اینطور نیست که بگوییم چون در کافی در یک جا نقل شده، قبل از کافی مشهور نبوده. اشکال به سند، اشکالاتی است که موافق فطرت نیست. مگر درجایی‌که آدم به شک بیافتد. من مکرر عرض کرده‌ام؛ «ان جائکم فاسق» نمی فرماید «فلا تقبلوا منه». تازه می‌گوید «فتبینوا». ما می‌گوییم «ان جائک عادل فاقبل». الآن هم در این مطالب اینطور نیست که بنابراین باشد که به سند اشکال شود. بنابراین این روایت از نظر سندی خوب است. تنها از نظر دلالت می‌ماند. ان شاالله به دلالتش که در فدکیه گذاشته‌ام مراجعه کنید. همین روایت زراره از نظر مضمون و دلالت خیلی قوی‌تر و براء تر از روایت فضیل است. جلالت فضیل تفاوت می‌کند.

برای هفته دیگر مفاتیح الاصول مرحوم آسید محمد مجاهد را نگاه کنید. چرا؟ به‌خاطر این‌که من خیلی در این موارد گشتم؛ طول تاریخ سخن علماء را گشتم؛ کسی که معنای این حدیث واحد را توضیح بدهد، اول کسی که پیدا کردم صاحب وسائل بودند. در کتاب تواتر القرآن که فرمودند هر دو این روایات برای شیعه است، واحدش به این معنا است و سبع هم به این معنا. عده‌ای هم از قرن یازدهم گفتند این واحد به‌معنای در قرائات است. آن را یک معنای روشن صد در صدی تلقی کردند. کسی که در کتاب اصولی با صبغه علمی حدیث حرف واحد را اشکال می‌کند و رد می‌کند –الآن می‌بینید که صاحب مفتاح الکرامه ساکت شدند- صاحب مفاتیح هستند؛ آسید محمد مجاهد. معاصر خود سید بودند. ان شاالله عبارت ایشان را نگاه کنید. هفته بعد می‌خوانیم.

حاج آقا می‌فرمودند آقایی بود که دکتر بود. از بغداد به نجف می‌آمد و با طلبه‌های مدرسه سید مانوس بود. می‌گفتند می آمد و می‌نشست. می‌گفتند که ما قوانین را مباحثه می‌کردیم. قوانین چاپ قدیم. با حاشیه‌هایی که دارد. شاید در یک حاشیه باید کتاب را سه-چهار بار برگردانید تا بخوانید و به آخر برسید. می‌گفتند وای! این چه کتابی است! او کتاب‌های جدید می‌خواند و دانشگاه رفته بود. می‌گفت این چه کتابی است که شما می‌خوانید؟! صفحه ۳۲۵ سطر ششم مفاتیح الاصول را نگاه کنید. ایشان تنها کسی هستند که این حدیث را با معارضش قبول نکرده‌اند.

والحمد لله رب العالمین

---

[1]همان

[2]رجال النجاشي ج ١ ص۴١٨

[3]القرائات للسیاری ۶

بازبینی #2
ایجاد شده 25 آوریل 2024 10:01:49 توسط ... .
به روزرسانی شده 1 ژوئن 2024 16:00:22 توسط ... .